

A KÉZIRATOK RENDEZÉSÉRŐL ÉS FÖNTARTÁSÁRÓL.

E. MAUNDE THOMPSONTÓL. ¹

A jelentésben, melyet ezuttal van szerencsém a Társulat előtt ² a kéziratok osztályozása és épségben tartása felől olvasni: a British Muzeum kézirati szakában töltött szolgálatom tapasztalásait összegeztem. Nemzeti könyvtárunk kéziratainak öre különösen könnyen juthat az aprólékos dolgok ismeréséhez, mert úgy hiszem, nincs az a könyvtár, melynek kéziratgyűjteménye emezénél változatosabb volna. Míg a külföldön a kéziratok különféle osztályait, fajuk szerint, alosztályokra osztva, különböző helyiségekben szokták tartani: a British Muzeum Angliában az egyedüli hely, mely mindennemű kéziratot átenged a közönség használatára. — Mindenféle kéziratot találhatni itt, a Kr. e. II. századig visszanyúló papyrustól a jelenkori levelezésekig, melyeken a

¹ Thompson úr, a British Museum kéziratainak főre, felhatalmazott a felolvasás közlésére, melyet az angol könyvtárnokok 1886. évi gyűlésén Londonban tartott, s mely egyaránt tanuskodik Thompson úr bő tapasztalatairól és a British Muzeum korlátlan áldozatkészségéről, ha a kéziratok éppen maradásának tökéletes biztosításáról van szó. E becses cikket először a «*The Library Chronicle, a journal of librarianship and bibliography*» közölte IV. köt. 33–39. l.; a «*Bibliothèque de l'école des chartes. Revue d'érudition consacrée spécialement à l'étude du moyen âge*», 1887. évi IV. kötetében szintén érdemesnek találta közölni. — Mi a hazai könyvtárügynek véltünk szolgálatot tenni, midőn e közleményt, melyből szakembereink sok tanulságot meríthetnek, a nagynevű szerző úr engedélyével folyóiratunkban magyar fordításban egész terjedelmében lenyomattuk.

Szerk.

² Az angol könyvtárnokok társulata előtt.

Szerk.

tinta még alig száradt meg. Papyrusok, antik kéziratok és középkoriak, minden időszakból és minden nyelven, az V.-től a XV. századig és még újabbak is, kifestett kéziratok, irodalmi művek minden korszakból, állampapírok és irodalmi vagy magánérdekű levelezések, okiratok és tekeresek, domborítók, vésők, betűminták és pecsétek — mindez együtt van az ör felügyelete alatt. Hadd írjam le röviden ez oly eltérő gyűjtemények gondozásának és osztályozásának módját, valamint a conserválásukhoz szükséges óvóintézkedéseket. Ha az elnökünk által nyilvánított eszme — a helybeli önálló könyvtárhoz helybeli okiratok és kézirati gyűjtemények megszerzése — szerencsésen megvalósulna, módomban állna oly megjegyzéseket tenni, melyeknek gyakorlati hasznát vehetnék azok, kiknek gondjaira a kéziratok őrzése bízott.

Főlöszlegesen látszhatik hangoztatni, hogy a kéziratoknak por és nedvesség elől megvédéséről minden telhető módon kell gondoskodni; azonban, ha kéziratokról van szó, a könyvtárnoknak e két ellenségtől még nagyobb éberséggel kell őrizkednie, mint a nyomtatványok rendes könyvtárában.

A kéziratok osztályának termeiben, a kigőzölgéssel s a folytonosan látogatók lábai alatt keletkező porral terhelt levegőn, valamennyi szekrényt, fiókot üveggel fedni tartották szükségesnek. Igen ritka eset, hogy a kézirat lapjai oly tökéletesen alkalmazkodjanak egymáshoz, mint a nyomtatványéi: metszésük sincs úgy keresztül-vive, hogy egységes külsőt képezzen, mely ne engedné a port a lapok közé hatolni. A por az üveg ellenére is bejut a fiókokba, s állandó poroló szolgálat válik szükségessé. Kéziratot nem szabad úgy leporolni, mint a könyvtár többi, rendes állományát, egyszerű darab vászonnal; vágását lágyan ki kell kefélni, olyan lágy kefével, mely a port eltávolítsa, de a kézirat épségét ne veszélyeztesse. A vászondarab a port könnyen űzhetné a könyv belsejébe, s beleakadnak az érdes vágás kinyúló foszlányaiba.

A nedvesség veszedelme komolyabb, mert a középkor oly nagy mennyiségű kéziratának sajátos anyaga, a pergamen, állati alkatrészekből állván, rendkívül érzékeny a hőmérsék változása iránt. A nedvességnek legjobb ellenszere a szellőztetés. A hártyakéziratok külön polczainak vagy fiókjainak lyukakon keresztül levegőt kell bocsátaniok a kötetek és a fal közé. Mindenekelőtt a

legcsekélyebb mérvben is nedves kéziratot nem szabad elzárni. A kinek csak volt bizonyos mennyiségű kézirat keze ügyében: kellett látnia ez alattomos ellenség által intő például tönkre tett kéziratokat. A középkorban a hártya-okiratokat bőrzsákban tartották, s ez jobb eredménnyel járt; a zsák külső része kétség-telenül magába szivta és tartotta a környező nedvességet mindaddig, míg ez szárazabb légkörbe nem párolgott, a benfoglalt iratokat érintetlenül hagyva. Mekkora a különbség emezek, meg azok közt, melyek tűzmentes vasszekrényben, pinczéhen voltak letéve! A nedvesség mohón befészkei magát az állati anyagba, a tűzmentes szekrény nem vezeti el a nyirkot, s néhány év alatt az iratok tönkre mennek.

Következőleg a kéziratokat nem lehet közvetlenül kötésük után a polczra helyezni: a pépnek vagy a kötéskor használt más folyós anyagnak időt kell engedni a teljes megszáradásra. Gyakran a hártya vagy a papír szakadása miatt szükségelt javítás hozza érintkezésbe a kéziratot a nedvességgel, a mennyiben a továbbszakadást meggátolni s a helyreállítást eszközölni csupán a péppel való telítés útján lehet. Meg kell a könyvkötőtől követelni, hogy csakis a legvégső szükségben merje megnedvesíteni a kéziratot vagy a beirt lapot. A könyvkötőnek megvan saját fogalma a szépről: a simát, összeállót, egyeneset szereti látni; a papíron egy kicsinyke hajtás fáj neki, egy lyuk a hártyalapon sérti tekintetét; ha magára hagyják, vízben fogja áztatni azt a papírt, mely talán megbecsülhetetlen történeti értékű autographot őriz meg az utókornak s a vashoz fog nyúlni, hogy pompás simává tegye a maga módja szerint: az eredmény az lesz, hogy a tinta jellemző fénye és eredeti frissesége elenyészik, s nagy csoda, ha nem veszett el a papír ősdi kinézése. Vagy éppen, fogja az önök pergamen lapját, a lyukat rajta jökora folt csirizzel betömi, s menten megvan a kéziratnak az a pontja, melynek hivatása ezután: a legelsőbben hozzáérő csepp nyirkot állandósítani. Ne engedjék meg önök a könyvkötőnek soha, kéziratot simítás czéljából megnedvesíteni: a papír elveszti redőit s a hártya lesimul rendes nyomás alatt is. Továbbá, ne engedjék meg elkövetnie a köteten azt, a mit tisztításnak, csinosításnak nevez: levakarná a hártya fölületét, megfosztaná tőle a papírt a szenny eltüntetésének ürügye alatt és simára vágná a metszést, hogy előkelőbbé tegye. Szabadítsák meg a portól

kefével, de hagyják meg önök kéziratuk eredeti feltjait és régiségek jeleit.¹

A nedvesség hatása elől még gondosabban megvédendő, a kéziratot viaszszal bevont üvegkeretbe kell foglalnunk vagy ily üveglapok közé állítanunk, akár kiállítás, akár csak biztosabb conserválás céljából. Az így kiállított kézirat éveken át ugyanazon egy keretben maradhat; s bármint vizsgáljuk is időnkint, érzéketlen marad a netaláni káros behatásokkal szemben. Nyilvános termekben a hőmérsék szerfölött változó s a nyirkosság kétségtelenül befészkelni magát a keskeny keretben az üveg alá. E keretnek okvetlenül lyukakkal kell ellátva lennie a párolgás elősegítésére, s az így keretbe foglalt tárgyaknak tökéletesen szárazaknak kell lenniök. Nemrég, a British Múzeumbeli papyrusaink vizsgálásakor, a sűrűsödés sajátos példáját tapasztaltam: a fűtőkészülék véletlen esőrepedése következtében a gőz kirohant s behatolt a papyrusok fiókjába: gondosan megvizsgáltam az üvegfoglalatot a netaláni kár fölfödözése végett: kiviláglott, hogy csak ott történt némi baj, a hol a keret bőrszéle nem volt eléggé hermetice odaragasztva: s mégis a jól elzárt keret egy szögletében, belül, az üveg alatt, apró vízecseppek voltak láthatók, noha kétségen kívül állt, hogy gőz oda nem hatolhatott. Levágván a bőrtözetet s fölemelvén az üveget, értettük csak meg, hogy a könyvkötő, elkészítvén a papyrust, kötés alá oly ragasztékot használt, melynek az okirat befoglalása előtt nem volt elég ideje megszáradni: ebből következőleg a ragasztópép megsűrűsödött és vízecsepceskék alakjában az üveg belső felületére rakódott. Hogy ez a nedvesség a péptől származott: ezt az bizonyítja, hogy a cseppecskék a papyrus javitást szenvedett részén rakódtak le. Ezt a papyrust tizenöt évvel azelőtt helyezték üveg alá.

Hagyjuk el most a kéziratok gyakorlati osztályozását; néhány szóra menő mondani valóm van, arról az eljárásról, melyet illik a papyrusokkal szemben követni, mint a melyek nem minden könyvtárban föllelhető ritkaságok. Törékeny, csaknem szétmálló voltak, a mely állapotban reánk maradtak, igen kiméletes érintést igényel. Nincs más mit tenni velök, mint üveg alatt tartani. Ha a lap

¹ Ezen megjegyzés a könyvgyűjtők által oly szerfölött cultivált könyvtisztításra is alkalmazható, mely ártalmas savakkal a papírt eredeti színéből, állapotából kifogatja, s a régi könyvek föntartását veszélyezteti. Szerk.

mindkét oldalán (recto, verso) van írás : két üvegtábla közé kell zárunk, hogy mindenik fele olvasható legyen. Ha csak egyik oldala van beírva : hátsó táblája vak is lehet : vagy két lapot állítunk háttal lazán egymás mellé, ragasztás nélkül, előbb üveges, mozgatható kerettel látván el, mely könnyű légáramot biztosítson. Ez az eljárás mindazáltal nem követhető az igen töredékes papyrussal szemben : itt két üveglemezzel kell magunkon segíteni.

A középkor kéziratai általában jó állapotban jutottak el hozzánk : az oly erős hártya s a vastag papír, mely alapjukat képezi, biztosították hosszú (s többnyire csendes) életüket : azonban, ha igénybe vett könyvtárba jutnak : kimélet nélkül használják, sőt néha, fájdalom ! rosszul is bánnak velök. Szükség van szilárd, tartós kötésre, egyfelől a hártya súlya miatt, másrészt a használat és szakítás veszedelmei ellen. Nem kevésbé kell az eredeti kötést is conserválni, a míg csak lehet, s ha meg kell újítani : megőrzésére a lehető legnagyobb gondot fordítani. A kézirat történetéről gyakran felvilágosíthat kötése. A középkori kötés fölötté erős ; a vastag tölgydeszkák, a mély fűzés és az erős bőrszíjak (az akkori szokás szerint) századokon át eltartanak. Vannak az iparos kezéből ötszáz évvel ezelőtt kikerült példányok, (a közönséges bőrkötésekről beszélek, nem pedig az aranymives-munkával és drágakövekkel kirakott díszkötésekről, melyek még régibb időkből származnak), melyek ma is ugyanoly épek és jók, mint hajdanában. A középkorban a köteteket nem állították fel (élükre) a polczokon, mint később : hanem oldalt fektették. A XIV. században a kéziratok táblái akkorák voltak, mint magok az ívek, nem nyúltak ki ezek széleintül, melyek odadörzsölődtek, ha a köteteket valaki felállította. Az ilyenmű kéziratok részére carton-doboz szükséges, mely a többek közt, ha a kötés csattal (kapocscsal) van ellátva, a szomszédos kötetek bekötési tábláját bizton megóvjva a szakadástól és a bőrleválásától, nem is említvén, hogy a port távol tartja. Lelkiismeretesen bekötött közönséges középkori kézirat ép marad. A válogatott kötetek aprólékosabb bánásmódot igényelnek, s a képekkel ellátott könyvek gondosabban védendők meg. Szükséges, hogy az a szekrény, melyben őrizzük, a port egyáltalán ne bocsássa magába, míg a legkényesebb darabok külön vászon- vagy Solander-féle étui-ben tartassanak : emezek azonban a kéziratok szabadalmazott osztályaihoz tartoznak. Kell-e mondanom, hogy a kézirat olyan,

mint az ember, s némelyiknek könnyebb az élete, mint másé? A theologia békén nyugszik polczain; a classikusok ugyanazt teszik s majdnem ugyanoly méltóságosan; de a kielégíthetetlen kíváncsiság, mely az embert arra ösztönzi, hogy a helyet, melyen élt, s őseit, kiktől származott, megtalálja: nem hagyja pihenni a helyirati és nemzetségi gyűjteményeket. A genealogiai kéziratokat tényleg elválták; ez a kifejezés nem fog keménynek tetszeni, ha elmondom, hogy a British Múzeumban *Herald's Visitation Books* majdnem minden kézirati példányának mellső lapjaira új margo-t kellett erősíteni. Annyi hüvelykujj járt némelyik lap fölött, hogy az eredeti lapszélből semmi sem maradt, s az irás minden sorban csak folytatólag van meg, bekezdésük hiányzik.

E genealogiai és topographiai gyűjtemények modernek, azaz általában későbbiek a XVI. századnál, s jobbára különféle papíron irt kötetekben vannak. Mondhatok egyet-mást e papírnemek osztályozásának legjobb módja felől; ez a tárgy bizonyos gyakorlati fontossággal bír a könyvtárnokokra nézve, kik egykor topographia vagy genealogia tekintetében helyi gyűjtemények birtokába juthatnak. Főelv: különféle nagyságú papirdarabokat egy kötetbe sorozván, ne hajtsuk be a nagyobb alakú papírt soha úgy, hogy a bekötés után olvasáskor vissza kelljen hajtanunk; a tapasztalás ugyanis azt bizonyítja, hogy az ily hajtás helyén a papír foszlik, s hogy az olvasók nem ügyelnek tisztán és szépen visszahajtására. Ha a papír oly rendkívüli nagy alakú, hogy okvetetlenül be kellene hajtani: legjobb vászonra ragasztani. Az egyoldalú teleirt papirdarabokat, középütt, papírszalagokra kell ragasztanunk, mert ritka eset, hogy belső szegélyük legyen, mely megengedje a bekötést: e papírszalagok különféle hosszúságúak, szabatosan befelé hajlítva a darabok szélessége szerint, lesznek s bekötés után mintegy egyetlen, összeálló szegélyt képezzenek, mely a por behatolását megakadályozza.

Egy és ugyanaz a levelezés összhangba hozandó, egyformán kötendő be, s leveleinek időrendben kell egymásra következniök: alphabetikus osztályozása, állandó komoly munkásságra szánt könyvtárban, a képzelhető legrosszabb: mindenkéül kerülni kell az alosztályozást; minél egyszerűbb az osztályozás — bármily hosszú legyen is az időrendi sor — annál hasznavehetőbb. Például, lehet, hogy első tekintetre symmetricusabbnak, szabályosabbnak látszik,

egy összetartozó nagy állami ügyirat-csomó rendezése oly módon, hogy az egyes személyek leveleit külön kötetekbe kötessük. Az életíróra ez elõny; de a történetíró, a kinek célja bizonynyal magasabb, kénytelen lenne egy-egy korszak irományait kötetról kötetre keresgélmi, míg az idõrendi sorozat minden dolgot a maga természetes kapcsolatában, rendjében mutat neki. Csak a sajátképi levelezésekrõl beszélek. A folyó papirok és miniszteri átiratok külön kötetekben foglalhatnak helyet, nehogy a levelek általános sorozatát megterheljék; ha mégis emezzel együvé foglaljuk: természetesen mindig amaz ügyiratok mellé igtatandók, a melyekre vonatkoznak. Nagyon nem volna rendjén, egy halom vegyes tartalmú kötet kellõ közepében kutatni valamely nagyfontosságú irat után, melyrõl egy levél emlékezik meg --- mikor egy kis meggondolással e levél mellé lehetett volna csatolni. Kivételesen, az idõrendtõl eltérve, csak oly kiválasztott autogramm kedvéért cselekszünk, melynek értékes és érdekes voltánál fogva külön kell majd köttetnie (a kötet elejére vagy végére). Hogy az autogrammok fogdosását kikerülhetõvé tegyük: nagy lap papírt kell közbeékelni, melyet megfogván, vele egyszersmind az autogrammot is tovább lapozzuk.

Okmányok és tekercesek a kéziratok nemzeti gyûjteményének tekintélyes osztályát képezik. A British Múzeumba olvadt magángyûjteményekben mindenütt voltak ily okiratok, melyeknek száma, évrõl évre gyarapodván, most mintegy 50-60 ezer lehet: körülbelül húszával vannak együvé sorozva lapos, 15 hüvelyk (375 m.) magas, 9 hüv. (225 mm.) széles és 2 hüv. (50. mm.) mély dobozokban. A gyûjtemény nagyobb része régi és elõbbi korból való lévén, mintsem a jogi akták nagy méreteket öltöttek volna: elég hely van a dobozokban az okiratok kibontva (szétterítve) eltevéséhez. Hajdanában szokás volt az okiratokat lehetõ kicsinyre összehajtani, s a British Múzeumban is követték ezt a szokást; majd tapasztalták, hogy így az okiratokat, kelletténél többet forgatva, a be- vagy elszakadás veszélyének teszik ki. A mi okmányaink most szét vannak terítve, a mennyire legalább a dobozok határa. terjedelme engedi. Az okiratok zõme, sajnos, elveszítette ama pecséteket, melyeket eredetileg hozzájuk csatoltak, vagy eltörték ezek apróra s hasznavehetetlenné lettek. Régenten szokás volt finom pecsétet erősíteni rájuk, egy darab körülvarrt vászon vagy selyem segítségével. Ez az elõvigyázat nem használt semmit: feltuczat pecsétet sem láttam ez illusorius tokokból elõkerülni.

Ezek az okiratokhoz erősített pecsétek, noha mindennapi dolgokat pecsételnek meg : kemény viasz-pogácsák, melyek dobozukban minden más külön segítség nélkül épek és sértetlenek maradnak. — Egyebek, u. m. királyok, egyházi hatóságok, püspökök, apátok, lovagok pecségei : a finom metszés mintái, s ezért külön dobozba teendők ; az okiratot aztán, összehajtva, külön e célra készült dobozba rakjuk, s a pecsétnek, ha nagyon törekeny, gyapothól készítünk ágyat. E kiválasztott okiratokat aztán, pecsétükkel együtt, kevésbé mély fiókban kell tartanunk, mely a portól lehetőleg távol tartsa. Az okiratok ily módon sorozása sok tért igényel ; a dobozokat egy szekrénybe kell rakni sorban, s egyik polezon sem szabad kettőnél több sornak lennie, hogy hozzáférhetőkké legyenek. A hol kevés hely áll rendelkezésre : a pecsét nélküli okiratokat kötetekbe lehet foglalni, oly módon egyesítve, hogy az egyes lapok csak egy közös táblában, de egymástól független darabokban, kényelmesen külön legyenek használhatók. A tekercsek, melyek az angol fejedelmi udvaroknál nagy mennyiségben fordulnak elő, pergamenhüvelyben körülkötve őriztetnek. A londoninál tisztább levegőn e csomagolás elegendő volna, de nálunk szükségesnek mutatkozott a tekercseket dobozban tartani. Minden ily okirat-dobozba apró szelelőlyukak vannak fúrva.

Ha van oklevél, melyről elveszett a pecsétje, van viszont pecsét is, melynek okirata tévedt el. Ugy bánunk mindegyikkel, mint a felfűzött pecséttel szoktunk : megvan saját doboza s ennek saját helye egy fiókos szekrényben. A Múzeumnak nagyszámú ily pecséttokja van, s ezeket a külön pecsétek szerint osztályozzuk.

Viasz helyett ólompecséttel (bullával, golyóval) láttak volt el bizonyos okiratokat, természetszerűleg inkább a melegebb sikságokon, Spanyol-, Olasz-, Görögországban ; legelterjedtebbek a pápai bullák. Azt hinné az ember, hogy az ilyes ércpecsét szinte örökké tart, s épen tartása semmi gonddal nem jár. Azonban az ólom igen érzékeny fém, s a nagy városok gázokkal túlterhelt légköre neki fölötté árt : a bullák formájukat elvesztik, megduzzadnak oly módon, hogy eredeti méreteiknél kétszerre, háromszorta nagyobbakra nőnek. Ezt a kelletlen fölfedezést nemrégiben tették egy pápai bullákat tartalmazó doboz felnyitásakor ; a néhány év óta nem látott, megrongált pecsétekre ólom-mázatot alkalmaztak, hogy a levegő hatásának alávéssék ; de majd csak az idő fogja meg-

mutatni, van-e ennek haszna. Észszerûbbnek látszott, a veszteségek ellen biztosítás végett, a bullák gyûjteményéről galvanoplastikai másolatokat készíteni.

A polczokon rendezésrõl s a szekrények megjelölési rendszere felõl nincs mit mondanom könyvtárnokok számára. *Csak azt jegyzem meg, hogy a kézirat, hivatkozás tekintetében, elõnyben van a nyomtatvány felett: mindig csak számozása alapján keresik; minden kézirat, oklevél, tekercs vagy pecsét meg van számozva, s e számot szokás megnevezni.* Hozzá kell-e tennem, hogy minden kéziratnak lapszámozva s kötet végén e lapok összegének megnevezve kell lennie, s végül, hogy a kéziratott ott álljon a könyvtár helyege?

Kétségtelen, hogy a kéziratoknak a világosság árt: de szükség van a nyilvános csarnokokban kiállításukra, ha azt akarjuk, hogy a gyûjtemények tanulságosak legyenek. Magától érthetõ, hogy minden lehetõt el kell követni, nehogy a nap sugarai közvetlenül ériék a kiállított tárgyakat. A kötet ezért sokkal szerencsésebb, mint az egyes lap, mert idõnkint más és más helyen nyitható fel, a mely csere különösen fontos a képekkel ellátott kötetekre nézve. A festék általában sokkal érzékenyebb, mint a tinta, s a változás minden jele felett legnagyobb éberséggel kell õrködni. Ha idõvel elzárjuk: a színek visszatérnek a világosságtól ment helyen. Egyes okiratoknak, minõk az autogrammok, hogy úgy mondjuk, csak egy életük van: ha elviszik, vagy ha a kiállítás valami kárt tesz bennök: némelyikük pótolható, más, hasonló érdekû okirattal, mások azonban egyetlenek a magok nemében, s ezeket a közönség szemében semmi sem pótolhatja. A fényképészet, szerencsére, segítségünkre jön: így például szükségesnek látták a British Múzeumban a kiállítástól elvonni és fénykép-fac-similével helyettesíteni a Magna Chartát és Shakespeare birtokzálogolási okiratát.

A kéziratoknak a nyilvánossággal közlését illetõleg, oly szabályoknak is kell helyt adni, melyekre a nyomtatványoknál szükség nincs. A másolásra engedélyezett kézirat a legelõbb esetben több érintésnek van kitéve, mint a nyomtatott könyv, akár egyben legyen, akár részekben. Gondos könyvtárnok elsõ célja: az olvasó keze nyomát eltüntetni. Mindnyájan ismerjük az oly tisztátalan egyéniséget, mely megnedvesíti hüvelyköt valahányszor más lapra fordít,

s nem egészen kifogástalan tisztaságú újját minden lapon végig húzza, míg a szövegben megtalálja a keresett helyet, a melyet ha megtalál, könyörtelenül megjelöl belevéssett körmével. Ezzel el tudunk bánni bölcs szigorral. De az igazi ügyesség abban áll, hogy az örvénybe dőlésben meggátoljuk azokat, kik ennek önkénytelenül szélén állnak. A tudósok végre is csak halandók s még a művészet buzgó hívei is ráteszik ujjukat egy miniature-re az elragadtatás perczében, ha csak a résen álló könyvtárnok el nem hártja a támadást. Timotheus oly sokat vitatott helye a Codex Alexandrinusban a tudósok, theologusok nemzedékeinek hosszú sora által van megjelölve ép oly feltűnően, mint a hogyan Becket canterbury-i érsek ereklyéit a zarándokok talpa és térdje megviselte, és számos más kedvelt kötet viseli a szenvedélyes bámulók ujjainak nyomát. A kéziratokkal tehát szertartásos tisztelettel és bizonyos formaságok között kell bánni, melyek azonban a munkálkodóra nézve egyáltalán ne legyenek alkalmatlanok. Mindenütt, a hol csak lehet, jó, ha a kéziratok olvasóinak külön asztalt, sőt külön termet bocsátani rendelkezésre, hol a használatra nekik átengedett kéziratok a tisztviselők örökös szemé előtt lennének. A British Múzeum üvegdobozokban tartja az illusztrált kéziratosokat, melyeket művészek jönnek másolni. Egyéb kéziratok pulpituson fekszenek az olvasó előtt, ki ennél fogva sem karját reájok nem fektetheti, sem össze nem gyűrheti lapjait ruhájával. Hogy szemé mindig rátaláljon az épen másolt sorra, az olvasó a szövegre fogja támasztani ujját, de mielőtt ezt megtehetné, a figyelmes ór tiszta, széles papírszalagot nyújt át neki, hogy kezét ezen nyugtassa. A miniature-ökkel ékeskedő kötetek keresztülrajzolása (= áttetsző papíron «bausirozás») soha sincs, egyéb kéziratoké csak bizonyos föltételek alatt van megengedve. Utolsó menedékül, hivatalnokaink a kéziratosokat mindannyiszor átvizsgálják, valahányszor az olvasó megszűnt azokat használni; ha kár esett valamelyikben: a pontos jegyzék egyszerűen reámutat elkövetőjére.

Örömemre szolgál elmondanom, hogy kéziratos megcsonkítása igen ritka eset: s ha mégis előfordult: eddig úgy tapasztaltam, hogy majdnem mindig vagy szenvedélytől, vagy tudatlanságtól elvakított ember műve volt. Egyszer egy német embert földöztek föl, a mint irónjával javában számozgatta egy költemény vesszorait, hogy az idézést megkönnyítse, azzal a kétségen kívül jeles szándékkal.

hogy a jövõ tudósait a fáradságtól megkímélje. Más azt írta oda jegyzetben, a mit õ becses szövegmagyarázatnak gondolt: sõt még nevét is aláírta. Egyszer egy tudós felajánlotta szivességét, hogy valamelyik kéziratunk leghátulján, ki fogja fejteni nézeteit Pappos matematikus hibás demonstratiói ellenében: de sõt, munkája kezdete előtt, csekély személyemmel kívánt tanácskozni. De talán a legjellemzõbb és eléggé bohó eset az volt, mikor egy olvasó, ki húsz évet töltött tanulmányozásban, kinyilatkoztatta, hogy egy nemzet-ségi táblázathoz egy fokozatot csatolt és nem bir belenyugodni elõdjének pontatlanságában: — igaz, hogy szakmája a genealogia, s õ ennek következtében rajongó.

Fordította : KERESZTY ISTVÁN.

• • •